

Etnologiska klassiker?

Lars-Eric Jönsson & Fredrik Nilsson

Behöver etnologin en uppsättning klassiker? Vilka skulle de i så fall vara och vad skulle de användas till? Dessa frågor väckte vi inför en session inom ramen för den 30 nordiska etnolog- och folkloristkongressen i Stockholm 2006. Även om klassiker är ett ganska främmande begrepp för vår ämnestradition visade sig intresset för sessionen vara stort. Det är svårt att säga varför, men ett allmänt intresse för ämneshistorik kan givetvis spåras. För vår egen del, som också är utgångspunkten för detta temanummer av RIG, är vi mer intresserade av användbarheten av tidigare etnologi. Etnologer är överlag ganska bra på ämnets historia. Till denna kompetens behöver vi inte bidra. Däremot är etnologer allmänt sett dåliga på att förhålla sig konstruktivt och använda tidigare etnologisk forskning som är äldre än tio år. Vad denna oförmåga beror på är svårt att säga. En bidragande orsak kan vara att etnologerna har blivit ett allt ängsligare släkte. För att inte bli betraktad som ointressant förefaller det ibland vara viktigare att visa sig beläst på samtida tangerande discipliners litteratur än att dra nytta av ”äldre” etnologisk forskning.

En annan orsak kan vara att etnologin, eller kanske snarare etnologer som befinner sig på ämnesdefinierande positioner, indirekt har kommit att profilera ämnet som en klassikerfrizon, måhända av rädsla för att framstå som auktoritära och testuggande. Möjligen har också en vilja att utgöra ett alternativ till and-

ra, mer klassikerpräglade discipliner, som sociologi och antropologi, spelat viss roll för etablerandet av denna frizon. Etnologins företrädare har i jämförelse med dessa discipliner hävdad det höga takets betydelse och allas lika värde – ett slags demokratisk och i grunden positiv hållning. Men det har också bidragit till en inte alltid konstruktiv ironisk distans till vår egen ämneshistoria.

Samtidigt som begreppet klassiker känns ovant i etnologiska sammanhang finns det anledning att lyfta fram frågan om etnologiska klassiker. För oavsett hur gärna vi än framhåller att ämnet inte har några deciderade klassiker på bokhyllorna, i kurs- och referenslistorna, så finns det texter som återkommer och intar en klassikerliknande plats. En flyktig blick på våra grundutbildningars kurslistor ger vid handen att det finns ett tyst klassikerbegrepp i etnologin. Det finns en samling böcker som tycks ingå i en etnologisk allmänbildning. Och det är knappast uppseendeväckande. Det vore snarare konstigt om en sådan uppsättning inte fanns. Vad som är intressant är etnologers relation till den, vad vi gör med den och vilken disciplinär funktion den har.

Begreppet klassiker är emellertid inte värde neutralt. Det har betydelser och botten som långt ifrån är okomplicerade att umgås med. Själva ordet klassiker kommer enligt Svenska Akademiens ordbok förstås från ordet klassisk, eller classicus. Ordets etymologiska grund ställer upp höga krav för att något ska

kunna benämnas klassiskt. Enligt SAOB är ordets betydelse:

[något/någon] som är av högsta l. förnämsta rang l. betydelse, obestridd förstklassig; [...] som beständigt äger ett (av smakriktningar o.d. oberoende) allmänt erkänt högt värde, som framstår som ett mönster i sin art, normerande, mönstergill; förträfflig, fulländad, mästerlig.

Innebörden av ordet klassiker är en ”person som obestridd [...] intar ett framstående rum”. En klassiker är alltså någon som erövrar ett utrymme, ett rum. Men vad krävs då för att erövra detta mentala och i vissa fall fysiska rum?

Få etnologiska texter skulle väl leva upp till alla dessa krav, men det finns likväl texter som otvetydigt ”intar ett framstående rum”. Är de av ”förnämsta rang” och ”betydelse”? Om så är fallet – vad lägger vi i ord som förnämsta rang och betydelse? Är det textens metodologiska innehåll, dess innovativa kulturteoretiska eller empiriska bidrag? Det finns nog anledning att också ställa frågan om det inte finns texter som borde finnas med på kurslistorna men som av någon anledning inte hamnar där, texter som förblir av mindre betydelse, som glöms bort oavsett kvalitet. Tänker vi i motsatt riktning kan vi fundera över huruvida det finns texter som anses vara av ”betydelse” utan att vara av ”förnämsta rang”. Det är heller knappast glasklart vad ”allmänt erkänt” värde skulle bestå av. Kan texter ha ett allmänt erkänt värde utan att anses vara fulländade? Vi rör oss här i en svår men givande terräng ty verk har inte bara en tendens att bedömas med utgångspunkt i författarens namn, ställning och rykte utan också i outtalade samförstånd om vad som är, som det ibland heter, ”rolig och intressant” etnologi.

Det finns ytterligare en definition av klassiker i SAOB. Det kan också betyda: ”(mest) berömd, bekant [...] som har ’anor’, traditionsrik, traditionsfylld o.d.): äv. (ifråga om handling, yttrande o.d.): monumental”. I den-

na betydelse har väl klassikerbegreppet snarare en identitetspolitisk och konfirmerande roll än en i vetenskaplig mening konstruktiv betydelse. Möjligen är det framför allt denna insocialiserande roll som ämneshistorien spelar, i etnologin liksom i andra vetenskapliga discipliner.

Att istället tala om klassiker med utgångspunkt i en offensiv och framåtriktad hållning innebär att försöka staka ut såväl ämnets vetenskapliga och ideologiska bakgrund som dess potentiella framtida utveckling. En diskussion om klassiker kan alltså i bästa fall medverka till att precisera var forskningsfronten har funnits, var den finns och om det rent av finns flera olika fronter.

Kanon och klassiker

För att ytterligare stimulera diskussionen kan en blick utanför etnologins domäner vara på sin plats. Kanske är det inom litteraturens fält som klassikerbegreppet har kommit till störst användning. Svenska Akademien har en klassikerserie under uppbyggnad, som läggs ut på internet i syfte att hålla ”våra klassiska svenska författares verk” tillgängliga. Det, menar Svenska Akademien, ”är en viktig förutsättning för fortlevnaden av vårt litterära och språkliga arv och därmed vår kulturella identitet”. Kulturrådet har en serie kallad ”Alla tiders klassiker” som är avsedd för grund- och gymnasieskolans undervisning i svenska. ”En riktig klassiker säger något om oss själva och tiden vi lever i, oavsett när verket är skrivet”, enligt Kulturrådet. 1985–95 valdes och gavs 100 titlar ut från den västerländska litteraturhistorien. 2006 har Kulturrådet regeringens uppdrag att ge ut en motsvarande samling med 50 verk ”som speglar andra delar av världen än den västerländska”. Detta utökade regeringsuppdrag antyder en uppenbar problematik med klassikerbegreppet eller det närbesläktade kanonbegreppet. Inneslutningen av verk motsvaras av uteslutningen av andra. För regeringens utökade uppdrag är det uppenbart

att kulturella och etniska aspekter ligger till grund. Men man kan givetvis också lägga klass- och genusperspektiv på såväl inneslutning som uteslutning.

Trots att kanonbegreppet har diskuterats högljutt under 2006 har dessa två projekt i huvudsak undgått den massmediala uppmärksamheten. När folkpartisten Cecilia Wikström under valrörelsen 2006 lanserade behovet av en svensk kanon blev emellertid debatten stundtals hetsig. En kanon förblindar, förvränger, skapar rädsla för det okända, lägger grunden för chauvinism och elitism, menade kritikerna. Flera av dem underströk vilken betydelse och omvälvande kraft texter kan besitta och med vilken försiktighet man därför bör handskas med litterära listor, oavsett om de är skönlitterära eller vetenskapliga.¹

I motsats till i Sverige har en kanon redan konstruerats i Danmark. Kulturministeriets projekt Den Danska Kanon har pekat ut 108 verk fördelade på konstarterna arkitektur, bildkonst, design/konsthandverk, film, litteratur, partiturmusik, scenkonst och barnkultur. Kulturministern Brian Mikkelsen menade i sitt tal vid offentliggörandet av den danska kulturkanon 2006, att syftet med den var att skapa debatt om identitet och kvalitet men också att den ska fungera som en introduktion till det danska kulturarvet. I denna kanon samsas Kalle Anka bland andra med Lars von Trier, Arne Jacobsen, Karen Blixen och H.C. Andersen.

Frågan är vad den danska diskussionen egentligen har kommit att handla om. Valet att överhuvudtaget formulera en kanon har å ena sidan kritiserats för att vara konservativt och för att underblåsa dansk identitet som ett uteslutningsprojekt riktat mot ”de nya” danskarna. Å andra sidan har den danska kanon fört upp de ”tysta listornas kanon” i ljuset, det vill säga alla de mer eller mindre outtalade överenskommelser om vad som skulle vara dansk kultur och vad en dansk skolelev bör få med sig som god, dansk medborgare.

Kanske skulle en liknande diskussion inom etnologin om etnologins klassiker bidra till att vitalisera ämnet?

Tidigare forskning

Med detta nummer av RIG vill vi fortsätta att utveckla diskussionen om hur vi förhåller oss till vårt ämnes historia eller det som rimligen också skulle kunna kallas tidigare etnologisk forskning. Vi gör det genom att kasta in begreppet klassiker i samtalet, medvetna om att detta begrepp, tillsammans med det besläktade kanon, är kontroversiellt och möjligen till och med kontraproduktivt för vårt syfte, det vill säga att bidra till ämnets utveckling och förnyelse. Det finns emellertid anledning att skilja på klassiker som på något sätt bidrar till att konservera ämnet och klassiker som bidrar till, eller har bidragit till, att utveckla det. Självfallet kan de sammanfalla, men gör det inte nödvändigtvis.

Vårt tal om klassiker är väl att betrakta som ett slags försök till provokation med syfte att tänka på vad ämnets historia är, inte är och skulle kunna vara. Finns det något ämne som med större effektivitet har lämnat sin egen historia bakom sig? Eller hellre: finns det något ämne som med större frenesi odlar myten om att ha lagt åtminstone större delen av sin egen historia bakom sig. I talet om ”den nya etnologin” – som inte längre är så ny – ligger en uppfattning om att kursändringen drabbade ämnet i grunden. Vi talar gärna om ett paradigmskifte i Kuhnsk (1981) mening, det vill säga en genomgripande förändring med fokus på förhållandet mellan begreppen empiriska fakta och teori. Ibland beskrivs det nya i termer av intresseförändringar och påverkan från tangerande ämnen som antropologi och sociologi (Hallberg 2001:131). Men är det så enkelt att allt blev nytt och annorlunda under åren kring 1970? Om inte, vad blev nytt? Vad förändrades och vad blev kvar?

Vår poäng här är alltså att söka nya sätt att förhålla oss till vårt ämnes historia. För

det första vill vi hävda att det faktiskt finns en slags konserverande kanon inbyggd i våra kurslistor, en konservatism som man kan ha åsikter om men som i högre grad än nu borde diskuteras i förhållande till ämnesidentitet och till den etnologiska forskning som bedrivs. För det andra vill vi diskutera om och på vilket sätt äldre forskning kan vara en resurs för oss idag. Vad gör namn som Sigurd Erixon, Börje Hanssen, Brita Egardt, Lauri Honko med oss? Ett visst mått av beröringsångest finns nog. Mossan och spindelväven riskerar ju att hamna även på oss, ett etnologiskt öde värre än döden. Svenska Akademiens ordbok leder oss härvidlag vidare till ytterligare en definition av klassiker: ”besynnerlig, originell; löjlig”. Även om den sortens originalitet sällan är uppbygglig ansluter vi oss till Paul Feyerabend (Feyerabend 1977:30) påstående, att det inom vetenskaperna bara finns en princip som kan försvaras vid alla tillfällen: Allt är tillåtet.

Lars-Eric Jönsson, docent & Fredrik Nilsson, FD
Etnologiska institutionen, Lunds universitet

Noter

- 1 Denna diskussion använde i väsentliga delar argumentationslinjer som drogs upp med anledning av den något kontroversielle litteraturvetaren och kritikern Harold Blooms bok *Den västerländska kanon* (sv. övers. 2000). Här hävdar Bloom bl.a. att kritiken mot kanonbegreppet alltid hävdar att det finns ideologi med i spelet i bildandet av kanon, eller t.o.m. att kanon i sig skulle vara ideologisk. Istället hävdar Bloom vad han kallar ”strängt konstnärliga kriterier”.

Referenser

- Bloom, Harold 2000: *Den västerländska kanon. Böcker och skola för eviga tider*. Eslöv: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Feyerabend, Paul 1977: *Ned med metodologin*. Lund: Zenit; Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Hallberg, Margareta 2001: *Etnologisk koreografi. Att följa ett ämne i rörelse*. Nora: Nya Doxa.
- Kuhn, Thomas S. 1981: *De vetenskapliga revolutionernas struktur*. Lund: Doxa.

SUMMARY

Classics in Ethnology?

Is there a need for classics in ethnology? If so, which texts should be considered classics? In what way could these texts be a resource in the “everyday life” of ethnology? In this issue of *Rig* we address these interesting and difficult questions. Generally speaking ethnologists tend to know the history of the discipline rather well, but, at the same time, there seems to be a reluctance being associated with, or making use of research conducted ten years ago, not to mention even older studies. Thus, bringing the concept of classics

into ethnology might seem to be odd since the concept, and the related concept of canon, often is associated with a conservative attitude. In other words, classics are something we, as ethnologists, do not want to be associated with. However, even though ethnologists try to avoid the concept, few of us would deny the existence of a silent canon. There is every reason to pay attention to this fact, as well as to discuss how the classics could be used in contemporary research.